

CHDPU
CHIRCHIQ DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

YANGI O'ZBEKISTONDA FILOLOGIK TA'LIMNING DOLZARB MUAMMOLARI, YECHIMLARI VA ISTIQBOLLARI

Xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya MATERIALLARI

CURRENT ISSUES, SOLUTIONS, AND PROSPECTS OF
PHILOLOGICAL EDUCATION IN NEW UZBEKISTAN

International Theoretical and Scientific Conference
PROCEEDINGS

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ, ПУТИ РЕШЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ
РАЗВИТИЯ ФИЛОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В НОВОМ
УЗБЕКИСТАНЕ

Международная научно-теоретическую конференцию
МАТЕРИАЛЫ

24-oktabr, 2025

**“YANGI O‘ZBEKISTONDA
FILOLOGIK TA’LIMNING
DOLZARB MUAMMOLARI,
YECHIMLARI VA
ISTIQBOLLARI”**
xalqaro ilmiy-nazariy anjuman

“YANGI O‘ZBEKISTONDA FILOLOGIK TA’LIMNING DOLZARB MUAMMOLARI, YECHIMLARI VA ISTIQBOLLARI”

xalqaro ilmiy-nazariy anjuman

TASHKILIIY QO‘MITASI

Tashkiliy qo‘mita raisi:

G‘.I. Muxamedov

Chirchiq davlat pedagogika universiteti rektori.

Tashkiliy qo‘mita a‘zolari:

B.X. Eshchanov

S.B. Qorayev

D.B. Axmadjanov

O.A. Ortiqov

S.X. Gayupova

R.A. Ikramov

O‘.R.Saidov

N.D.Xolikova

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor.

Yoshlar masalalari va ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar bo‘yicha prorektor.

O‘quv ishlari bo‘yicha prorektor.

Moliya-iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor.

Ta‘lim sifatini nazorat qilish bo‘lim boshlig‘i.

Gumanitar fanlar fakulteti dekani.

O‘zbek tilshunosligi kafedrasini mudiri.

O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini mudiri

Tashkiliy qo‘mita ishchi guruhi:

Davlatova A.D.

Sabitova T.

Kabirov M.T.

Tog‘ayeva G.J.

Muydinova A.U.

Shermatova U.Sh.

Rasulova R.B.

Mo‘ydinov Q.A.

Abdirimova I.K.

Duysebayeva D.

Baykabilov U.

Bayzakov J.

Muxtarova Sh.

Raxmanova N.A.

Xikmatov X.S.

Quchqorov H.H.

Murodova F.

Bekmurodov T.

Komilova G.

Xayrullayeva R.

Achilova E.S.

Usmanova Z.I.

Murodova R.

Shayxislamov N.Z.

Arzikulova S.A.

O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini professori

O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini professori

O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini dotsenti

O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini dotsenti

O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini dotsenti

O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini dotsenti

O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini dotsenti

O‘zbek tilshunosligi kafedrasini dotsenti

O‘zbek tilshunosligi kafedrasini dotsenti

O‘zbek tilshunosligi kafedrasini dotsenti

O‘zbek tilshunosligi kafedrasini dotsenti v.b.

O‘zbek tilshunosligi kafedrasini katta o‘qituvchisi

O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini katta o‘qituvchisi

O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini katta o‘qituvchisi

O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini katta o‘qituvchisi

O‘zbek tilshunosligi kafedrasini o‘qituvchisi

O‘zbek tilshunosligi kafedrasini o‘qituvchisi

O‘zbek tilshunosligi kafedrasini o‘qituvchisi

O‘zbek tilshunosligi kafedrasini o‘qituvchisi

O‘zbek tilshunosligi kafedrasini o‘qituvchisi

O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini o‘qituvchisi

O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini o‘qituvchisi

O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini o‘qituvchisi

O‘zbek tilshunosligi kafedrasini o‘qituvchisi

O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini o‘qituvchisi

“YUSUF VA ZULAYHO” TURKUMI VA “RAVZAYI ASROR” DOSTONIDA ZULAYHO OBRAZINING POETIK TALQINI

Murodova Ruxsora Ismatilla qizi

ChDPU, O'zbek adabiyotshunosligi kafedrası o'qituvchisi

ruxsoramurodova1311@g.mail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada “Yusuf va Zulayho” syujetining genezisi, ya'ni uning qadimiy manbalardagi ildizlari – qadimgi Misr adabiyotidan boshlab Tavrot (“Ibtido”), Qur’oni Karimdagi “Yusuf” surasi hamda Sharq adabiyotida shakllangan tasavvufiy talqinlar asosida tahlil etiladi. Shuningdek, Mirzo Olim Devonaning “Ravzayi asror” dostoni bu turkumning o‘ziga xos namunasi sifatida ko‘rib chiqilib, unda Zulayho obrazining poetik va ma’naviy talqini chuqur tahlil qilinadi. Maqolada fors va turkiy adabiyot namoyandalari (Nizomiy, Jomiy, Navoiy) asarlaridagi Zulayho timsoli bilan qiyosiy tahlil o‘tkazilib, “Ravzayi asror”dagi obrazning ramziy-falsafiy mohiyati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Yusuf va Zulayho, “Ravzayi asror”, Zulayho obrazi, genezis, Bibliya, Qur’on, tasavvuf, ilohiy muhabbat, Mirzo Olim Devona.

Annotation: This article analyzes the genesis of the plot of “Yusuf and Zulaykha”, that is, its roots in ancient sources - from ancient Egyptian literature to the Torah (“Genesis”), the Surah “Yusuf” in the Holy Quran, and mystical interpretations formed in Eastern literature. Also, Mirzo Alim Devona’s epic poem “Ravzai Asror” is considered as a unique example of this series, in which the poetic and spiritual interpretation of the image of Zulaykha is deeply analyzed. The article conducts a comparative analysis with the image of Zulaykha in the works of representatives of Persian and Turkish literature (Nizami, Jami, Navoi) and sheds light on the symbolic and philosophical essence of the image in “Ravzai Asror”.

Keywords: Yusuf and Zulaykha, “Ravzai Asror”, the image of Zulaykha, genesis, Bible, Quran, mysticism, divine love, Mirzo Alim Devona.

Sharq adabiyoti tarixida “Yusuf va Zulayho” syujeti eng ko‘p qayta ishlangan, badiiy jihatdan yuksak va ma’naviy qatlamlarga ega diniy-qissaviy hikoyalardan biridir. Ushbu rivoyat nafaqat islom madaniyati, balki qadimgi sivilizatsiyalar adabiy tafakkuri bilan ham chambarchas bog‘liq. Adabiyotshunoslikda “Yusuf va Zulayho” turkumi deganda, Yusuf payg‘ambarning sabr, iffat va sadoqat timsoli, Zulayhoning esa insoniy muhabbat orqali ilohiy muhabbatga yetishish ramzi sifatida talqin etilgan asarlar majmuasi tushuniladi. Bu syujet Nizomiy, Firdavsiy, Xusrav Dehlaviy, Jomiy,

Alisher Navoiy va Mirzo Olim Devona kabi ijodkorlar tomonidan har bir davrning falsafiy-estetik tafakkuri asosida qayta talqin etilgan.

Manbashunoslik tadqiqotlariga ko'ra, Zulayho obrazining ildizlari qadimgi Misr adabiyotida miloddan avvalgi XIII asrda paydo bo'lgan "Ikki birodar ertagi"ga borib taqaladi. Ushbu ertakda kichik birodar Bata xo'jayinining xotini tomonidan tuhmatga uchraydi, begunoh bo'lsa ham jazolanadi – bu holat keyinchalik "Yusuf va Zulayho" rivoyatida yangicha diniy-axloqiy ma'no kasb etgan.[3]

Yusuf haqidagi rivoyatning ilk manbasi muqaddas diniy kitoblarda, xususan, Tavrotning "Ibtido" (Genesis) qismida 37-50-boblarda aks etadi. Unda Yusufning quduqqa tashlanishi, Misrda qullikka sotilishi, va podshohning xotini – islomiy manbalarda "Zulayho" deb nomlangan ayol bilan voqea hikoya qilinadi. Yusufning pokligi va sadoqati bu rivoyatda markaziy axloqiy g'oya sifatida talqin etiladi.[2;39-41]

Qur'on va islom tafsirlarida Yusuf qissasi eng go'zal qissa sifatida tasvirlanadi. "Yusuf" surasi Qur'onda to'liq mustaqil qissa sifatida berilgan bo'lib, 111 oyatdan iborat. Qur'onda Zulayho nomi bevosita tilga olinmasa-da, "Azizning xotini" sifatida keltiriladi. Tafsir manbalarida (Ibn Kasir, Tabariy, Bayzoviy) bu ayol "Zulayho" deb nomlanib, uning Yusufga bo'lgan muhabbati ilohiy sinov, ya'ni Alloh tomonidan berilgan ruhiy imtihon sifatida izohlanadi.

Tasavvufiy tafakkurda esa Zulayhoning muhabbati "muhabbat ilohiyaga yetishish uchun insoniy muhabbat maktabi" sifatida talqin etiladi.[8]

Fors va turkiy adabiyotda "Yusuf va Zulayho" an'anasi yanada kengroq yoritildi. Bu syujetni fors-tojik adabiyotiga olib kirganlardan biri – Firdavsiy bo'lib, uning "Yusuf va Zulayho" dostoni Yusuf obrazi kiritilgan eng qadimgi badiiy asarlardan biri. Ammo "Yusuf va Zulayho"ni mustaqil doston sifatida yozgan eng mashhur muallif Abdurahmon Jomiydir. Jomiyning "Yusuf va Zulayho" dostoni tasavvufiy ramzlarga boy bo'lib, unda Yusuf "ilohiy jamol", Zulayho esa "ruhning Allohga intilishi" ramzi sifatida tasvirlanadi.

Turkiy adabiyotda bu an'ana XI asrdan boshlab shakllangan. XIII asrda Nurmuhammad Andalib, Qul Ali, XV asrda esa Durbek va Alisher Navoiy o'z asarlarida Yusuf – Zulayho qissasini axloqiy-falsafiy ruhda qayta ishlangan.

Mirzo Olim Devonaning "Ravzayi asror" dostoni "Yusuf va Zulayho" turkumining keyingi bosqichidir. Bu asarda Yusuf va Zulayho voqeasi nafaqat majoziy muhabbat, balki ruhiy kamolotning ramzi sifatida namoyon bo'ladi. Dostonning markazida Zulayhoning ruhiy o'zgarish jarayoni turadi. U dastlab jismoniy go'zallik va nafs istaklarining asirasi sifatida namoyon bo'ladi. Ammo Yusufning sabri, sadoqati

va imonining ta'siri bilan u "zohiriy muhabbat"dan "botiniy muhabbat"ga, ya'ni ilohiy muhabbatga yetishadi. Bu jarayon tasavvufda "muhabbat suluki" – Allohga muhabbat orqali ruhiy yetuklikka erishish yo'li sifatida izohlanadi. Mulla Olim Devona Zulayhoni quyidagi ramziy obrazlar orqali tasvirlaydi:

Ko'z yoshi – tavba va poklanish belgisi;

Yor muhabbati – Alloh jamolining tajallisi;

Zulayho qasri – inson qalbining vasvasa va orzular bilan to'lgan maskani;

Yusuf nuri – ilohiy haqiqat, qalbni uyg'otuvchi ishora.

Agar Jomiyda Zulayho o'z muhabbati tufayli azob chekib, keyinchalik Yusuf bilan uchrashish orqali ilohiy jamolga yetishsa, Navoiyning talqinida u ko'proq axloqiy saboq manbayi sifatida ko'riladi.

Mirzo Olim Devona o'zining "Ravzayi asror" dostonida bu syujetni tasavvufiy manzara ichida talqin etgan holda, Zulayho obrazini yangi – ruhiy-falsafiy bosqichga ko'tardi. Bu asarda Yusuf ilohiy go'zallik – *jamoli Haq*, Zulayho esa inson ruhining Haqni topishga bo'lgan ichki intilishi sifatida tasvirlanadi. Zulayho sevgisi endi dunyoviy muhabbat emas – u ruhning Yaratuvchiga yetishish yo'lidagi og'riqli, sabrli va iztirobli sayridir. Bu yo'lda u sevgining jismoniy qobig'idan chiqib, poklanadi, komillikka yuz tutadi, "ishq" orqali "haqiqat"ga yetadi.

Devonaning tasvirida Zulayhoning iztirobi – bu nafs bilan kurash, Yusufdan yillar davomida ajralib, sabr va tavba orqali o'zini qayta kashf etishdir. Zulayho Yusufdan emas, balki Yusuf orqali Haqni istaydi. Bu — tasavvufda eng oliy martaba hisoblangan *majozdan haqiqat sari* intilishning badiiy ifodasidir. Zero, tasavvufda chin ishq – bu Yaratganga yetishish, Uni topish, Uning jamolida fano bo'lishdir.

"Yusuf va Zulayho" syujeti shu tariqa Sharq adabiyotida faqat sevgi voqeasi emas, balki ruhning kamolotga eltuvchi sayohati, inson va Haq o'rtasidagi nozik rishtaning badiiy ifodasiga aylandi. Har bir asr, har bir muallif bu voqeaga o'z zamonasining ruhiy-ijtimoiy talqini orqali yangi hayot bag'ishladi. Ammo eng muhimi – bu syujetning yuraklari onglarni uyg'otishdagi qudratidir. "Yusuf va Zulayho" syujeti Sharq adabiyotining eng qadimiy, ammo abadiy yangilanib turuvchi syujetlaridan biridir. Uning ildizlari qadimgi Misr adabiyotiga borib taqalsa-da, Qur'on, tasavvuf va mumtoz adabiy tafakkur ta'sirida u ma'naviy-falsafiy qiyofa kasb etdi. Zulayho obrazi tarixiy taraqqiyot davomida oddiy insoniy muhabbatdan ilohiy muhabbat timsoligacha o'sdi. Mirzo Olim Devonaning "Ravzayi asror" dostoni bu jarayonning eng falsafiy, ramziy va ruhiy jihatdan chuqur bosqichi bo'lib, u Sharq adabiy merosida Zulayho obrazini yangi, tasavvufiy bosqichga ko'tardi – inson ruhining Yaratuvchisini tanish yo'lidagi iztirob va kamolotini aks ettirdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karomatov H. Qur'on va o'zbek adabiyoti. - Toshkent: Fan, 1993, 5-b.
2. The Old Testament (Genesis 39–41).
3. Gardiner, A. Ancient Egyptian Literature. Oxford University Press, 1932.
4. Abdurahmon Jomiy. Yusuf va Zulayho. Forscha matn. Tehron, 1980.
5. Tohirov Q. Xalq qissasi "Yusuf va Zulayho"ning matni va tadqiqi. - Samarqand: Samdu, 2001.
6. Mirzo Olim Devona. Ravzayi asror. Qo'lyozma nusxa, O'zbekiston FA ShI, inv. №742.
7. Ibn Arabiy. Futuhat al-Makkiyya. Qohira, 1928.
8. Rumi, Jaloliddin. Masnaviy-i ma'naviy. Istanbul, 1991.
9. To'raqulov, M. Sharq adabiyotida diniy-qissaviy dostonlar poetikasi. Toshkent: Universitet, 2014.
10. Karimov, H. Tasavvuf va adabiyot. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2002.

138.	Raxmanova, N. "JAMSHID VA XURSHID" HAMDA "FARHOD VA SHIRIN" DOSTONLARINING QIYOSIY-TIPOLOGIK TAHLILI. https://doi.org/10.5281/zenodo.17441652	864
139.	Abdualilova, D. "HAYRAT UL-ABROR" VA "GULSHAN UL-ANVOR" DOSTONLARIDA HUKMDOR-SHAHZODALAR OBRAZI. https://doi.org/10.5281/zenodo.17441666	874
140.	Vaxobova, N. ZIYOVUDDINXON DONIYOLXON O'G'LI HAZINIY TO'RANING MILLIY MA'NAVIYATIMIZDA TUTGAN O'RNI. https://doi.org/10.5281/zenodo.17441671	882
141.	Ҳикматов, Ҳ. НОДИРАНИНГ ЗУЛЛИСОНАЙНЛИК АНЪАНАСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДАГИ ХИЗМАТЛАРИ. https://doi.org/10.5281/zenodo.17441680	886
142.	Садыкова, Д. ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ИДЕЙ АХМЕДА ЯССАВИ В ПРОИЗВЕДЕНИИ «ДИВАНИ ХИКМЕТ». https://doi.org/10.5281/zenodo.17441682	897
143.	Asrorov, K. KUFİY XATI XUSUSIDA. https://doi.org/10.5281/zenodo.17441689	901
144.	Usmanova, Z. XURSHID DAVRON LIRIKASIDA OBRAZLAR TAVSIFI. https://doi.org/10.5281/zenodo.17441693	906
145.	Arzikulova, S. HAMZANING IJTIMOIIY MAVZUDAGI MAQOLALARI TAHLILI. https://doi.org/10.5281/zenodo.17441704	913
146.	Murodova, R. "YUSUF VA ZULAYHO" TURKUMI VA "RAVZAYI ASROR" DOSTONIDA ZULAYHO OBRAZINING POETIK TALQINI. https://doi.org/10.5281/zenodo.17441709	918
147.	Temirova, A. "TAZKIRAT USH-SHUARO" ASARI OLIM NATAN MALLAYEV TALQINIDA. https://doi.org/10.5281/zenodo.17441723	923
148.	Xamrayeva, X. SERQIRRA ISDE'DOD (SHAROF RASHIDOV PORTRETIGA CNIZGILAR). https://doi.org/10.5281/zenodo.17441729	927
149.	Almardonova, A. MUMTOZ ADABIYOTDA ZOL OBRAZI. https://doi.org/10.5281/zenodo.17441747	932
150.	Niyazova, Z. IJODKORNING ESTETIK IDEALI VA TAFAKKUR TADRIJI: TAHLIL VA TALQINLAR (Nodir Normatov va Isajon Sulton ijodi misolida). https://doi.org/10.5281/zenodo.17441756	938
151.	Yangibayeva, N. SHUKUR XOLMIRZAYEVNING OBRAZ YARATISH MAHORATI. https://doi.org/10.5281/zenodo.17441774	943
152.	Suyunova, M. HAMZA XALQ ERTAKLARI VA QO'SHIQLARINING XASSOS BILIMDONI. https://doi.org/10.5281/zenodo.17441783	949
153.	Mirzatillayeva, S. ABDURAUF FITRATNING SO'Z O'ZLASHTIRISH HAQIDAGI QARASHLARI. https://doi.org/10.5281/zenodo.17441793	954
154.	Azimova F, F. MODERN TÜRK EDEBİYATINDA TASAVVUFUN YENİDEN BÜYÜLENİŞİ: HOCA AHMED YESEVÎ'NİN EDEBİ TEMSİLİ. https://doi.org/10.5281/zenodo.17441812	960
155.	Alimqulova, M. MAMATQUL HAZRATQULOVNING 'KO'KKO'L' QISSASIDA IKKI XALQ DO'STLIGI VA UMUMINSONIY QADRIYATLARI TASVIRI. https://doi.org/10.5281/zenodo.17441822	966
156.	Hayitov, M. ISLOMDA SHE'RIYAT MAVZUSI (Navoiy va Haziniy ijodi misolida). https://doi.org/10.5281/zenodo.17441828	971